

FANNY MATHEUSEN

**Professioneel
handelen in een
meerstemmige
samenleving**

HET PEACE-MODEL

Lannoo
Campus

INHOUDSTAFEL

- 7** VOORWOORD

- 9** INTRODUCTIE
- 9** Waarom een herwerking?

- 10** Waarom ik?

- 12** Waarom deep democracy in dit boek?

- 13** Waarom PEACE?

- 15** Een wakkere grondhouding: over liefde, lef en leven

- 19** WELKOM

- 22** HANDLEIDING VOOR PROFESSIONALS
IN EEN WERELD VAN VERSCHIL:
VAN HETEROGENITEIT NAAR HETEROGENIALITEIT

- 25** Een meerstemmige samenleving:
het decor waartoe wij ons verhouden

- 36** Kruispuntdenken: *'Ain't I a woman?'*

- 51** Interculturele competentie: hoe word je een
heterogeniale professional?

- 77 HET PEACE-MODEL: VIJF HANDELINGSPRINCIPES VOOR HETEROGENIALE PROFESSIONALS**
- 81 P PRAAT VRIJMOEDIG:** een heterogeniale professional zegt wat gezegd moet worden
- 105 E ERKEN EIGENWAARDE:** een heterogeniale professional schat zichzelf en de ander op waarde
- 129 A AANVAARD ANDERS-ZIJN:** een heterogeniale professional blijft staan in het verschil
- 147 C CREËER COÖPERATIEF:** een heterogeniale professional kiest voor samenwerking
- 163 E EN-EN-DENKEN EN -HANDELEN:** een heterogeniale professional hanteert meerdere perspectieven
- 186 EEN WAKKERE GRONDHOUDING: OVER LIEFDE EN LEF**
- 186** Liefde
- 200** Lef
- 218** SLOTBESCHOUWING
- 233** BRONNEN
- 239** EINDNOTEN

VOORWOORD

Als activist en intercultureel professional vind ik het belangrijk om samen op zoek te gaan naar een verbindende boodschap, om de polarisering tegen te gaan waarin we onszelf vandaag terugvinden. Het is cruciaal om van een ‘wij-zij’-verhaal naar een effectief ‘wij-verhaal’ te gaan. Een verhaal waarbij er niet alleen worden gesproken over de doelwitten, maar een collectief verhaal, waarbij de meerderheid en minderhedengroepen samen kunnen peilen naar gemeenschappelijke noden en verwachtingen.

Het PEACE-model uit dit boek kan beschouwd worden als een methodiek om beter om te gaan met verschillende denkkaders binnen deze samenleving. We leven nu eenmaal in een diverse samenleving, en het is belangrijk om dit niet alleen te aanvaarden, maar er ook actief naar toe te werken. Hoewel de uitdagingen groot zijn in Vlaanderen – denk aan de verrechtsing, of de aanhoudende klimaatcrisis –, kan dat ons niet tegenhouden om verder op zoek te gaan naar duurzame oplossingen. Het PEACE-model is een voorbeeld daarvan. Het is gemakkelijker gezegd dan gedaan om tegenwoordig een verbindend verhaal te schrijven, maar het PEACE-model kan als hulpmiddel gebruikt worden om dat wel mogelijk te maken.

Het boek dat je vasthoudt, *Professioneel handelen in een meerstemmige samenleving*, biedt daarnaast ook een verhelderende kijk op de cruciale rol van interculturele competentie, zowel in professionele als persoonlijke contexten. Met praktische inzichten en voorbeelden toont het hoe meerstemmigheid en

kruispuntdenken kunnen leiden tot effectievere communicatie en samenwerking.

Door de combinatie van dat uitgebreide raamwerk met het PEACE-model is *Professioneel handelen in een meerstemmige samenleving* een onmisbare gids voor iedereen die wil floreren in een wereld die steeds diverser wordt. Dit boek stimuleert groei en begrip, waardoor lezers klaar zijn om interculturele uitdagingen aan te gaan, waar die zich ook voordoen. Het inspireert om deze uitdagingen aan te gaan en biedt handvatten om polarisatie op verschillende vlakken tegen te gaan. Met de groeiende (super)diversiteit in onze wereld is het tot slot een onmisbare gids voor iedereen die wil gedijen en floreren. Het is een inspirerend en noodzakelijk boek voor deze tijd.

Lieven Miguel Kandolo – Activist, auteur en opiniemaker

INTRODUCTIE

Aan de wand van de kamer waar ik nu schrijf, hangt een quote van een van mijn heldinnen, de burgerrechtenactiviste Rosa Parks. Zij zei: *'You must never be fearful about what you are doing when it is right.'* En dat is zowat de stemming waarmee ik dit boek schrijf, of beter, waarmee ik dit boek herwerk. Ik schreef in 2014 het boek *Mijn held is een hulpverlener* en dat is ondertussen al vier keer herdrukt. Toen de uitgever onlangs opmerkte dat het boek weer uit stock ging en vroeg of ik wilde herdrukken, gaf ik aan dat er een herwerking nodig was.

Waarom een herwerking?

Voor mij zijn daar twee belangrijke redenen voor. Ten eerste gaat de transitie van onze wereld veel sneller dan ik tien jaar geleden mogelijk achtte, zowel in de positieve als in de negatieve zin. Het activisme van bewegingen zoals Black Lives Matter, #MeToo,... resoneert ondertussen veel meer en jammer genoeg klinken ook de stemmen van haat en onverdraagzaamheid luider. Een tweede reden voor mijn herwerking is dat het boek initieel specifiek voor hulpverleners geschreven was omdat er toen in die sector nog maar heel weinig materiaal voorhanden was. Veel lezers gaven echter als feedback aan dat dit boek erg waardevol was voor veel meer beroepsgroepen en eigenlijk voor iedereen die wil bijdragen aan een meer inclusieve wereld. In het bijzonder schrijf ik dit boek ook voor de jongere generatie, meer bepaald studenten in de humane wetenschappen of humane beroepsvelden, maar evengoed studenten die heel andere studiekeuzes maken en toch ook met of voor mensen zullen

werken. De afgelopen jaren gaf ik veel workshops en gastcolleges waarin ik merkte dat de jongere generatie nood heeft aan taal waarmee zij hun ervaringen kunnen benoemen. Ik hoop dat het boek hieraan kan bijdragen. De stemmen van deze studenten gaven me ook veel zin om te schrijven.

En als we het toch over de doelgroep van dit boek hebben, jij dus lezer, heb ik mij ook afgevraagd of dit boek exclusief voor witte mensen is. Mijn antwoord is 'neen': interculturele competentie is een levenslange zoektocht voor iedereen in deze meerstemmige samenleving. Ik erken wel dat ik dit als witte vrouw schrijf. Bovendien ligt mijn ervaring in de facilitatie, leiding en training van heterogene groepen. Deze groepen zijn heterofoon op vele vlakken, ook wat betreft huidskleur, etnische roots en migratiegeschiedenis. Verder in dit boek zul je zien dat ik vertrek vanuit kruispuntdenken.¹ Dit denken is voor mij een belangrijke en ethische keuze. Witheid speelt dus zeker een rol in dit boek, maar niet de enige rol. Ik kan niet ontkennen dat ook ik mijn blinde vlekken heb en hier en daar schrijf ik specifieke boodschappen voor de witte mensen die dit boek lezen. Omdat in de zoektocht naar vreedevolle praktijken witte mensen nu eenmaal hun huiswerk hebben. Ik ook.

Waarom ik?

'Kan ik een boek uitbrengen over interculturele competentie als witte vrouw?', vroeg ik mij af. 'Is het wel aan mij om iets te zeggen over dit thema vanuit mijn bevoorrechte positie?' Beide vragen vormden een grote drempel voor de herwerking van mijn eerste boek. Ook ik heb een persoonlijke ervaring met onderdrukking en trauma, maar erg zichtbaar is dat niet. Mijn

eerste plan was samenwerken met anderen voor de herwerking, maar dit bleek een onhaalbare kaart op de langere termijn. Tegelijk besepte ik dat ook mijn eerste boek helemaal geen solo-expeditie was. Voor wie andere boeken van mijn hand heeft gelezen en ook voor wie dit boek leest: je merkt dat ik steun op de schouders van velen. Allemaal mensen die mij inspireren via hun toonaangevende boeken, via hun waardevolle praktijken, als collega's, als gastdocenten in opleidingen die ik coördineerde of als toevallige passanten op mijn levensweg. Al deze inspiratiebronnen zitten in dit boek. En meer nog, ik heb bij de herwerking enkele van deze kanjers nog eens opnieuw geïnterviewd, om samen nogmaals uitgebreid te spreken over de stand van onze wereld, gedachten en gevoelens.

Ik wil hierbij heel hartelijk Edwin Hoffman, Naima Charkaoui, Winny Ang, Sarah Avci, Gunilla De Graef, Lieven Miguel Kandolo en Kitlyn Tjin A Djie bedanken voor hun tijd en hun altijd aanwezig engagement. Ik heb mij eveneens opnieuw laten inspireren door *womanisten*² van wie ik de energie voel als ik over deze thema's spreek en schrijf: Alice Walker, bell hooks, Toni Morrison en Audrey Lorde. Graag geef ik ook een quote mee van psychologe Birsen Taspinar. Toen ik haar eens vroeg, naar aanleiding van mijn kritische vragen of het wel mijn plaats was om over interculturele competentie te schrijven, zei zij: 'Jij bent mijn brug naar de witte wereld. Eens die brug is gelegd, kan ik mijn verhaal vertellen.' Als een hangbrug die twee oevers verbindt, een brug in beweging, een brug waar je met gemengde gevoelens van avontuur en angst op navigeert. Zo zie ik mij graag en zo wil ik het thema van interculturele competentie met jullie bespreekbaar maken. Dat doe ik zowel in dit boek als tijdens de workshops en trainingen die ik geef met de HUMMUSacademie.

Ik ben loyaal en dus treden er heel wat mensen op in dit boek. Soms noem ik deze personen bij naam, soms spelen ze een impliciete rol. Aan allen veel dank. En als je toch ergens het gevoel hebt dat een idee dat ik verwoord ook jouw idee is: heerlijk! Hoe meer we onze kennis, knowhow en bewustzijn delen, hoe meer mensen dit verspreiden en dus hoe beter. Ik ben ook een verteller, ik houd van verhalen. Een snelle druk op de zoekfunctie van dit manuscript wees uit dat ik in dit boek honderd voorbeelden verwerkt heb. Daarbij trek ik wat vaker de kaart van voorbeelden op het kruispunt van huidskleur, religie en etnisch-culturele identiteit. Dit is het kloppende hart van mijn ervaring en bovendien meen ik dat – hoewel we steeds zeggen dat we alle vormen van diversiteit willen omarmen – sommige zaken nu eenmaal gevoeliger liggen. Vandaar mijn focus op deze thema's in dit boek. En wellicht ontbreken er, voor jou lezer, voorbeelden. Misschien lees je dit boek vanuit een heel specifiek kruispunt dat voor jou erg belangrijk is en vind je dat ik daar niet genoeg aandacht aan besteed. Ik daag je eveneens uit je eigen voorbeelden en *war stories* de wereld in te sturen. Vertellen over ons anders-zijn slecht drempels en maakt de interculturele dialoog authentieker.

Waarom *deep democracy* in dit boek?

Dit boek vertrekt van mijn PEACE-model voor interculturele competentie. Daaraan verbind ik een methode die in heel ruime zin met menselijke verschillen omgaat. Je zult merken dat mijn PEACE-model verwijst naar het gedachtegoed en de tools van *deep democracy*. Nadat dit boek voor het eerst verscheen in 2014, gling ik meer en meer in interculturele contexten aan de slag met de tools van *deep democracy*. En dat werkt heel goed. *Deep*

democracy resulteert in meer inclusieve werkomgevingen, co-creatieve participatieprocessen en een aanvaarding van de creatieve kracht van conflict. In dit boek kunnen de tools van *deep democracy* dan voor mij ook niet meer ontbreken. Ze vormen het fundament van onze dialogen en debatten over bepaalde inhoud en thema's rond inclusief denken en handelen. Als je nog meer wilt lezen over *deep democracy* verwijst ik je graag door naar de andere publicaties die ik daarover schreef en meer specifiek naar het boek *Van zondebok naar zebra*. En het liefst van allemaal verwelkom ik je op onze HUMMUS-opleidingen, waar je de tools van *deep democracy* echt in de vingers krijgt.

Waarom PEACE?

PEACE is een letterwoord en wie mij kent als auteur weet dat ik houd van letterwoorden als structurele elementen waaraan jij je denken en handelen kunt vastknopen.

P	van Praat vrijmoedig
E	van Erken eigenwaarde
A	van Aanvaard anders-zijn
C	van Creëer coöperatief
E	van En-en-denken en -handelen

Mijn PEACE-model is een model voor interculturele competentie en draait om bewustwording. In het model wordt die kern aangeduid met A+, wat staat voor Awareness, Awakening, Aarden. Ik geef veel synoniemen omdat dit concept moeilijk benoembaar is en cultureel soms anders begrepen wordt. Ondanks de vele synoniemen, is het geen wazig concept maar de harde kern van interculturele competentie. De essentie van

interculturele competentie gaat voor mij over wakker zijn in een woelige wereld. In deze ontwaakte staat ervaar je vaak een vrede-gevoel. De vijf handelingsprincipes uit mijn PEACE-model brengen vrede in de wereld – onze grote en kleine werelden – en vrede in jezelf. Alles in dit werk draait om vrede. Hoe kunnen we bouwen aan een vreedvollere wereld, een plaats waar de volgende generatie in alle veiligheid kan opgroeien? Als je aan iemand vraagt wat zij nodig hebben, staat vrede vaak op de eerste plaats. Vrede met zichzelf, vrede met de ander en vrede met de wereld die je omringt. En op dit moment ontbreekt deze vrede vaak voor veel mensen. Er heerst zoveel maatschappelijk onrecht, zoveel pijn door oorlog en geweld, zoveel trauma soms al van in de kindertijd. Hoe gaan wij daarmee om?

Ik denk dat we daaraan allemaal kunnen bijdragen doorheen een investering in onze levenslange groei met aandacht voor interculturele competentie. Zo kunnen we samen compassievol, met liefde en lef een meerstemmige samenleving vormgeven. Samen, zonder dat wij het bestaansrecht van iemand in vraagstellen. En zonder dat we de wereld in gevaar brengen voor de toekomstige generaties. Kijk, als wij willen overleven als mensen is er een transformatie nodig. Ik wil daarbij graag je bescheiden gids zijn. Dit boek is een manifest, een oproep voor ‘fatsoenlijke mensen die fatsoenlijke dingen doen’. Zo kunnen we samen bouwen aan een rechtvaardige samenleving, aangenaam en leefbaar voor iedereen en alles op deze planeet, nu en in de toekomst.

Vrede is mijn droom en tegelijkertijd is aan vrede bouwen een alledaagse daad. Vrede zal er pas zijn als wij alle mensen respecteren in hun rechten, als iedereen erbij hoort en als ongelijkheid

en onrechtvaardigheid verdwijnen. Is dit een utopie? In de wereld vandaag denk je haast van wel. En toch wil ik graag vasthouden aan mijn droom. *'I have a dream'* heeft immers een heel andere mobiliserende kracht dan *'I have a plan'*. De zin activeert ook ons hele mens-zijn. Deze activatie is nodig. Vrede is immers geen toestand, aan vrede werk je actief elke dag. En iedereen kan de eerste stap zetten. Vrede start wanneer we spanningen met elkaar uitspreken, wanneer we geen conflicten vermijden, wanneer we oefenen in anderen op eervolle manieren aanspreken, wanneer we 'sorry' zeggen als we ongewild toch kwetsend zijn en daaruit leren, wanneer we zien dat onder verschillend gedrag misschien eenzelfde waarde schuilt, wanneer we het niet bij het rechte eind willen hebben maar zoeken naar een collectief wijze oplossing en wanneer we weer met onze hele lichamen communiceren en coreguleren.

Een wakkere grondhouding: over liefde, lef en leven

Onze huidige tijd vraagt om acties, soms radicale acties in de goede betekenis van het woord. Radicaal is afgeleid van het woord *radix*, wat wortel betekent. Veel van mijn ideeën in dit boek steunen op oude wijsheid en nieuwe wetenschappelijke inzichten. Zij zetten een essentieel handelingskader neer dat aanzet tot reflectie en actie. Dat handelingskader is nuttig in het veld van interculturele interactie, maar bewees zijn waarde voor de mensheid ook ruimer. In mijn werk ga ik aan de slag met alle perspectieven en faciliteer ik compassievol het gesprek tussen heel verschillende mensen. Naast een vredevolle vrouw, zit er echter ook een activiste in mij die oprecht verontwaardigd is over de toenemende sociale ongelijkheid, over de onderdrukking die zoveel psychisch lijden veroorzaakt, over de uitsluiting

van minderheidsgroepen, over het geweld op de aarde en haar bewoners. Activisme in de foute betekenis van het woord kan aanleiding zijn tot polarisatie en soms tot schadelijke maatschappelijke polarisatie. Ik ben tegen elke vorm van geweld en geloof dat je ondanks – of dankzij – de polarisatie altijd een gesprek op gang kunt brengen. Sterker nog: soms is polarisatie nodig voor de start van een transitie. Democratische polarisatie zorgde in de geschiedenis van de mensheid voor grote sprongen voorwaarts. Denk aan de suffragettes die strede voor stemrecht voor vrouwen of aan de beweging die abortus uit het strafrecht haalde. Democratische polarisatie zet de botsing tussen wereldbeelden op scherp. Vaak met het oog op het vrijwaren van mensenrechten. Mijn activistische stem zul je ook lezen in dit boek. Want dit is geen neutraal boek. Ik neem met dit boek stelling in en toon jou een pad. Bovendien ben ik als auteur, trainer en facilitator bereid om met iedereen over mijn stellingen in gesprek te gaan. Ook als je er helemaal anders over denkt, heel graag zelfs dan! Ik blijf geloven in de dialoog, want met elkaar praten is uiteindelijk wat ons als mensen onderscheidt van andere levende wezens op deze planeet. Laat dit boek dus ook een uitnodiging zijn tot dialoog en debat.

Illustrator Annemie Berebrouckx

over de tekeningen in dit boek:

Voor de illustraties van het PEACE-model bij dit boek heb ik me laten inspireren door de typische figuren op Oud-Egyptische papyrusrollen. Het verhalende karakter van dit boek, en de vertellende stijl van Fanny, nodigen natuurlijk uit om ook in de tekeningen vanuit een andere culturele blik te werken.

Wat de Egyptische figuren voor mij typeert, is de combinatie van een dierenkop met een menselijk lichaam en de statische lichaamshouding (het bovenlichaam frontaal en de benen in zijaanzicht). Voor de keuze van de dieren hield ik rekening met specifieke kenmerken die – weliswaar met een knipoog – hier en daar verwijzen naar de tekst.

P raat vrijmoedig: de tropische vogel

- heeft letterlijk 'een grote bek'
- spreekt vrijuit: vogels communiceren met klanken en fluittonen, maar ook met hun hele lijf (houding, veren, staart, ...)

E rken eigenwaarde: de olifant

- staat bekend om zijn grote en gevoelige oren
- leeft in groep, met een sterk sociaal aanvoelen
- is een van de weinige zoogdieren die compassie kunnen voelen

Aanvaard anders-zijn: de krokodil

- vaart zijn eigen koers

- en dat doorheen vooroordelen en culturele verschillen

Creëer coöperatief: het konijn

- leeft in groep/kolonie

- haalt zijn kracht uit samenwerken

En-en-denken en -handelen: de vogel

- kan afstemmen met andere vogels, en zich aanpassen wanneer nodig, om in uitdagende contexten toch in formatie te vliegen

WELKOM

Welkom in dit boek!

Welkom vrienden, familie, collega's, bekenden en nog onbekenden.

Welkom aan wie uit zichzelf tot dit boek aangetrokken was en welkom aan zij die het aangeraden werd dit te lezen.

Welkom aan wie dit boek leest voor zichzelf, wie het leest voor anderen of voor een organisatie.

Welkom aan wie uit het Zuiden, het Noorden, het Oosten en het Westen en alles daartussenin komt.

Welkom aan hen voor wie België hun geboorteplek is en aan hen voor wie dit land voelt als thuis. En aan hen die van buiten deze grenzen, echt of verbeeld, komen. Aan hen voor wie dit een comfortabele of oncomfortabele thuis is.

Welkom aan alle talen en alle verschillende manieren waarop we onszelf uitdrukken, bewust ervan dat dit boek in het Nederlands geschreven is en dit misschien niet je moedertaal is. Welkom aan alles wat gezegd wordt in jouw moedertaal.

Welkom vrouwen en mannen en welkom aan wie zich anders identificeert.

Welkom moeders en vaders, en welkom wie dit niet is en wie nooit kinderen zal ontvangen. Welkom aan de vele rollen die we hebben in de wereld.

Welkom aan alle kleuren, vormen en maten en aan alle elementen waarmee wij ons identificeren en hoe we ons daarbij voelen.

Welkom aan alle religies, alle spiritualiteit en welkom aan zij die zich daar niet toe aangetrokken voelen.

Welkom aan wie homoseksueel is, heteroseksueel, lesbisch, biseksueel, transgender, queer, interseks en zij voor wie geen label past en zij die zich nog aan het bewustworden zijn van hun seksuele identiteit.

Welkom aan wie zich jong noemt, aan wie 'ik ben in de middengroep' zegt en welkom aan de ouderen. Dank voor de mooie plekken waar we op onze menselijke tocht mogen vertoeven.

Welkom aan wie gezond is en alles kan en welkom aan wie zichtbaar en onzichtbaar lijdt aan uitdagingen op vlak van lichaam, geest of ziel. Dank voor de extra en ongeziene inspanning die het jou vraagt om dit boek te lezen.

Welkom aan wie dit boek kon kopen omdat je een dak boven het hoofd hebt, huizen die we de onze kunnen noemen, wie goed werk heeft en geld op de bank. En welkom aan wie zich vreemd voelt in deze wereld omdat je dakloos bent, niets te eten hebt of geen geld hebt. Welkom aan wie dit boek moest lenen of gevonden heeft.

Welkom aan zij die zich oorlog herinneren en gevlucht zijn voor geweld en welkom aan zij die geleefd hebben met de schoonheid en het privilege van vrede.

Welkom aan zij die zich verbonden voelen in de wereld en welkom aan hen die zich helemaal alleen voelen.

Welkom aan alle krachten en veerkracht. En welkom aan de angst, het gekwetstzijn en kwetsbaarheid. Welkom aan alle gedachten, gevoelens en manieren van zijn.

Jij bent hier omdat je een visie hebt, een passie hebt en weet wat mogelijk is tussen ons. Dank je wel om hier te zijn, jij die moedig bent en risico's wilt nemen en welkom aan jij die een groot hart hebt.

Dank aan wie ons voorging en aan wie nu deel van ons is, aan wie na ons komt, aan wie naast ons staat en voor ons staat.

Dank aan de mysterieuze, zelforganiserende kracht van het leven dat ons allen hier en nu draagt.

Fanny

Met dank aan leiderschapscoach Yasmeeen Rubidge voor de originele tekst van deze welkomstboodschap.

x HANDLEIDING

